

Fekete madarak

A visszahúzódó, vívódó Babits (1908–1909)

Jelen tanulmány Babits Mihály korai költői szakaszát (legfőképpen 1906-tól 1909-es első verseskötete megjelenéséig terjedő líráját és habitusát)¹ szemlélve a visszahúzódó egyént kettős értelemben vizsgálja: egyfelől a költői gyakorlatában, saját esztétikai képlete értelmében a lírai alany közvetlen, erős jellegétől távolodni kész, attól visszahúzódó *ént*, vagyis lefojtott szubjektivitást, másfelől a társadalmi nyilvánosságtól, ünnepléstől és csatazajtól, tehát a közszereplés különböző formáitól ódzkodó poétát. Mindezt az irodalmi „porondra lépés” első két, markáns esztendejében, olyan alkati kérdésekre fókuszálva, melyek hangsúlyosak maradnak mindvégig, a teljes életmű értéktételezéseiben.

*

Ismeretes, hogy Babitsot a nagyvilág számára felfedező *A Holnap* 1908-as első antológiája egy még jószerevével ismeretlen költőt állított a nagyközönség elé: „a Holnap c. anthológiában először jöttem nagyobb nyilvánosság elé...” – írta maga is az *Angyalos könyv* egyik lapjának hátoldalára, egy vele készített későbbi interjú kapcsán.² Az irodalmi modernség és a magyar líra történetében vadonatúj fejezetet nyitó verseskötet a Babits-életmű szempontjából is határkő, méghozzá olyan erős nyitányt biztosító, mely a korabeli élénk sajtóvisszhangon túl önmagában kultikus kezdetűnek is tekinthető. Babitsnak a titokzatosság, az ismeretlenség sejtelmessége ugyanis – a kritikai fogadtatás minden botránya és ebből fakadó

¹ Fontos hangsúlyozni, hogy nem zsenéit! Babits azon kevesek közé tartozott a magyar irodalomban, akik ebben az életkorban, s e korainak mondott költészeti szakaszban is már teljesen kész, érett költőnek számítanak. 1909-es első kötete már a jellegzetes babitsi líra későbbi teljes skáláját, mélységeit és értékeit mutatja fel, erőteljesen és meggyőzően.

² BENDE László, A jubiláns Babits Mihály elmondja, hogyan lett költővé..., *Esti Kurír*, 1928. június 27., 13. Lásd ugyanezt BABITS Mihály, „*Itt a halk és komoly beszéd ideje*”. *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, szerk. TÉGLÁS János, Celldömölk, Pazu–Westermann, 1997, 228.

belső traumatikussága mellett – előnyére is vált.³ A kötetben fekete madarak jelképezték, helyettesítették az akkor még ismeretlen poéta arcását,⁴ s leginkább a *Fekete országot* emlegették e versek közül vele kapcsolatosan az első megjelenő kritikák is – igaz, többnyire csak mint elrettentő példát. Akárcsak Ady gyakorta kifigurázott *A fekete zongoráját*, melyet az antológia szintén közölt, hamarosan az értelmetlenség modelldarabjaként emlegették, s élcslapok állandó témájául szolgált. A ború, a feketeség, a sötétben látás, a betegesség és az örület jeleként e szimbólumokat könnyűszerrel kapcsolták össze, s aggatták a kibontakozó konzervatív kritikai ösztűzben csoportos vádként is az antológiában induló fiatal poétákra. Másfelől az irodalomba berobbanó ifjú Babitsról ekkoriban Pesten, az új költői irányt pártolók berkeiben is valamiféle titokzatos szemérmeskedéssel és visszafogottsággal vegyes kép terjedt el, ami növelte az iránta való érdeklődést. „Nem ad kéziratot”, kisebb csodaszámba megy, ha valaki kap ilyen – emlékezett vissza ezen évekre Szép Ernő. Zárkózott, szemérmes lírája megnehezíti a kritikát – írta az említett antológia bevezető soraiban már a szerkesztő Antal Sándor is.⁵ „Uj költő, egyedül járó ember, ki sokat olvas. Ennyit tudok róla. És szeretnék többet tudni.” – jegyzi meg a kötetről elragadtatással író Hatvany Lajos⁶ 1908 szeptemberében. Az ekkor megerősödő új, modern irodalom „világnézetének és lelkiállapotának alakulására” mégis rövid időn belül, Schöpflin Aladár szerint, Ady mellett Babitsnak (és Móricznak) lett a legnagyobb hatása.⁷ E szóhasználatban mindkét elem egyaránt fontos és kiemelt. Világnézet és lelkiállapot tekintetében a szemlélődő, kontemplatív, bölcselő Babits valóban forrássá és kiindulóponttá lesz. De a vizsgált időszakban még nem a későbbi elismert *poeta doctus*, s nem is a kényszerűen vitákba bocsátkozó szerkesztő, vagy a Baumgarten-vagyon révén

³ A tanulmány születése idején még nem volt olvasható Kelevéz Ágnes írása, mely a nagyváradi antológia viharos recepcióját tekintve elsődlegesen annak traumatikus hatásait hangsúlyozza a babitsi életműben, s általában az önszemléleti versek áramában. Vö. KELEVÉZ Ágnes, „...kincstelen és magamtalan”. A Holnap körüli botrány hatása Babits költészetére, *Irodalomtörténet*, 2016, 12. sz., 302–310.

⁴ Ismeretlenségére legkirívóbb példa Honti Nándor litográfiásorozata *A Holnap* első antológiája számára, melyben egyedülként Babits verseit vezette fel amolyan arctalan, „portréltan” fejezet.

⁵ [ANTAL Sándor,] Babits Mihály, in *A Holnap*, szerk. ANTAL Sándor, Nagyvárad, Holnap Irodalmi Társaság, 1908, 85.

⁶ HATVANY Lajos, *A holnap*, *Pesti Napló*, 1908. szeptember 23., 3.

⁷ SCHÖPFLIN Aladár, *A magyar irodalom története a XX. században*, Budapest, Nyugat–Grill Károly, 1937, 219.

befolyással, sőt autoritással bíró döntéshozó áll előttünk, inkább csak „az introvertált, gátlásos, túlérzékeny, szociális fóbiával megvert, mániás depresszióra hajlamos”⁸ fiatal Babits, akivel szemben a legjellemzőbb kritikai attitűd ekkor: a habozás. A huszonöt esztendősen kivételes irodalmi és filológiai műveltséggel bíró poétában és fogarasi tanárban Ignótus is sokáig csak a magányos formaművészt látja meg, s hozzá hasonlóan sokan nem tudnak mit kezdeni Babits első verseskötetével sem.

Ugyanilyen fontos Schöpflin 1937-es, visszatekintő szóhasználatában a mellérendelés is: „Ady mellett”. Ezzel a nyitánnyal ír ugyanis neki évtizedekkel korábban Juhász Gyula is levelezőlapot, Nagyváradról: „Ady mellett te vagy a legnagyobb, aki más, aki egészen maga, aki modern és zeitlos. Abszolút művész.”⁹ Mindez 1908. április végén, *A Holnap* körüli első szervezkedések vége felé, azok sűrűjében. Ekkor még Ady nevének említése nem okoz visszahúzódo félelmeket, magyarázkodást kényszerítő lépéseket, sokkalta inkább megbecsülést és rangot sugall az országos még (f)el nem ismert, de előbb-utóbb óhatatlanul a siker kapujába kerülő költőnek Juhász és a váradiak részéről, az év nyarára mégis belső elbizonytalanodást és vívódást hoz a Fogarasra kerülést száműzetésként megélő Babitsnak.

Nem tudhatjuk persze, hogy Babits (még a szegedi reáliskolából) végül is miért szabódott oly soká „egy csomó verset” küldeni Juhász és az antológiát szerkesztő Antal Sándor többszöri nógatására, de ha megkésve is, bizonyos, hogy egy szerény válogatást végül eljuttatott Nagyváradra, amelyhez pár napon belül (1908. május 8. körüli levelében) csatolt még egy verset. E Juhász Gyulának küldött, pótlólagos levelében megjegyzi: „A Párist is elküldtem volna, sőt leginkább azt; de igen hosszúnak találom. A Lichthof és az Uszoda meg kissé drasztikusak.”¹⁰ A levele, melyben feltehetőleg maguk az eredeti versek voltak, nem áll rendelkez-

⁸ SIPOS Lajos, Babits Mihály pályakezdése és *A Holnap* irodalmi mozgalma, *Kortárs*, 2009, 3. sz.; illetve <http://www.kortaronline.hu/2009/03/babits-mihaly-palyakezdese-es-a-holnap-irodalmi-mozgalma/4318> (letöltve: 2017. szeptember 10); vö. NÉMETH Attila–RIHMER Zoltán–HARMATI Lídia, Babits Mihály pszichopatológiája, in „...*kínok és álmok közt...*”, szerk. SIPOS Lajos, Budapest, Akadémiai, 2004, 227–271.

⁹ Juhász Gyula levele Babits Mihálynak, Nagyvárad, 1908. április 28., in *Babits Mihály levelezése 1907–1909*, s. a. r. SZÖKE Mária, Budapest, Akadémiai, 2005, 89.

¹⁰ Lásd Babits Mihály levele Juhász Gyulának, in *Babits Mihály levelezése 1907–1909*, i. m. Az említettek közül a *Páris* (*Páris. Fantázia* címmel és Babits fotójával) 1908 decemberében kerül bele végül a Budapesti Újságírók Egyesületének éves *Almanachjába*. Vö. *A Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja, 1909.*, szerk. SZERDAHELYI Sándor. (Reprint kiadás: kísérő tanulmány BOKA László, SZÉNÁSI Zoltán, Budapest, OSZK–Argumentum, 2016.)

zésünkre, elveszett, ezért csak következtethetünk, hogy az idő egyre sürgetőbb szorításában a jó barát Juhász (aki különben Szegeden meg is látogatta időközben, s különböző – váradi, szegedi és pesti – folyóiratoknak szánt verseit is jól ismerte, s főként az év augusztusától azokat közvetítette is), kénytelen volt e csekély számú verssel beérni, és azokat odaadni Antal Sándornak a készülő antológiába.¹¹ Nem tudunk ugyanis „terjedelmi korlátról”, s arról sem, hogy – amennyiben ezekhez Babits hozzájárul –, Antalék ne közölték volna több versét is. Biztosan tudjuk ugyanakkor,¹² hogy 1908 áprilisában már Juhásznál volt a *Golgotai csárda*, tehát amikor többszöri sürgetésre Babits postai úton végül új verseket küldött (ezúttal kifejezetten az antológia, s nem folyóiratközlések részére), az aligha lehetett több három költeménynél. Ennek is következménye, hogy a kora nyárra nyomdába kerülő, ám őszig ott pihenő versantológiában Babitsnál kevesebb verssel csupán Balázs Béla reprezentálódott.¹³ Babits visszafogott magyarázkodását, talán túlzó, de habitusából adódó szerénységét utólagosan is megerősíti egy humorosabb hangvételű megnyilatkozása, 1923-ból. Juhász Gyula szegedi jubileumán elmondott beszédének egyik mondata szerint ugyanis barátja annak idején „erőszakkal cibálta” ki őt „a nyilvánosságra”.¹⁴

Antal Sándornak mindenesetre nem lehetett könnyű dolga Babits esetében a portréírás terén. Nyilván Juhásztól érdeklődött elsődlegesen az ismeretlen poétáról írva,¹⁵ vele egyeztetett, de végül mindösszesen e pár vers alapján kellett megírnia antológiabeli „tablóját”, költői portréját.¹⁶ (Később a konzervatív kritika ráadásul

¹¹ Amelyben végül csupán öt Babits-vers jelenhetett meg: a *Turáni induló*, a *Theosopikus énekek*, a *Vérivó leányok*, a *Feketeország* (itt így, egybeírva!), és a *Golgotai csárda*.

¹² Juhász 1908. április végi levelében már említi, hogy Antalnak megmutatta. Vö. Juhász Gyula levele Babits Mihálynak, Nagyvárad, 1908. április 28., in *Babits Mihály levelezése 1907–1909, i. m.*, 89.

¹³ Ady Endre 39, Dutka Ákos 15, Juhász Gyula 12, Emőd Tamás 7, illetve Miklós Jutka 6 versével szemben.

¹⁴ SIPOS, *i. m.*

¹⁵ Akit „Kedves Babics Úr!”-ként szólít meg, Juhász egyik váradi levelezőlapjának aljára írva pár sort: „Kedves Babics Úr! Ismeretlenül is kérem, mint az említett Anthologia sajtó alá rendezője, hogy verseit Juhásznak sürgősen küldje el. Feltétlenül számítunk rá. Előre megnyugtathatom, hogy méltó formában és méltó társaságban fog megjelenni. Verseit várja tisztelő híve, Antal Sándor.” Vö. Juhász Gyula [és Antal Sándor] levele Babits Mihálynak, Nagyvárad, 1908. május 6., in *Babits Mihály levelezése 1907–1909, i. m.*, 91–92.

¹⁶ E portrék több poéta esetében utólag komoly zúgolódást váltottak ki, hiszen a nyomtatás előtt ezeket a bevezetőket a kötetet összeállító Antal egyetlen szerzőnek sem mutatta meg, amiből két esetben kisebb botrány is lett az elhúzódozó előkészületek idején: a nyom-

előszeretettel használta ki ezen vázlatos eszmefuttatásokat egy-egy költő ellenében, olykor épp arra, hogy argumentálja és alátámassza saját felületes vádaskodásait.)¹⁷ E rövid antológiabevezető értelmében Babits eredeti tehetség, de mindmáig idegen, ismeretlen, s Antal erre az egyszerű megállapításra keres a későbbiekben bővebb magyarázatot: mindenekelőtt fiatal – állapítja meg –, s „egyedül járó” ember, aki szemlélődő, nihilista. Költészetében „sokszor egy másodperc hosszabb, mint egy évezred”. Nagy műveltségű gondolkodó, aki tudja, hogy minden relatív: „elismeri a maga igénytelen törpeségét, de hozzá teszi, hogy valamennyien törpék vagyunk, egyik sem különb a másiknál”. A szerkesztő zárásképp azt is megkockáztatta, mintegy előrevetítette, hogy Babits világnézetét környezete (vagy környezete esetleges pozitív változása) jó irányban befolyásolhatja majd.¹⁸ Az ilyen kiszólások nyilván a Babitsot jól ismerő barátok (elsődlegesen Juhász) véleményét adaptálják, akik a későbbi fogarasi tanárkodást, a kényszerű „száműzetést” valóban méltatlannak gondolták Babits zsenijéhez, nagyságához képest.

Antal már nem tartózkodott Magyarországon, mire az antológia 1908 őszén berobbant. Érdekes módon elsődlegesen Osváttól érdeklődött levélben az antológia fővárosi fogadtatásáról, s nem maguktól a költőktől. Ebben szerepet játszhatott egyrészt az, hogy a szerzők megorroltak rá, de az is, hogy Osváttal is jól ismerték egymást: „váradiságuk”-on túl levelező kapcsolatban álltak, hiszen a *Nyugat* 19. (október 1-jei) számában Antal szerzőként is debütált. Éppen abban a számban, melyben Kemény Simon fanyalgó kritikája is helyt kapott *A Holnap*ról, s melyhez Osvát Babits kapcsán a híres, csillagos jegyzetét fűzte...

A szeptembertől decemberig terjedő pár hónap Babits irodalmi színrelépésének, országos ismertségének kétségkívüli időszaka. Ha időrendi sorrendben haladunk, e kezdeti, ám egész pályáját meghatározó időszak eseményeit számba véve érdemes pár összefüggő eseménysort a maga kontextusában külön is hangsúlyozni. *A Holnap* 1908. szeptemberi megjelenését, ünnepélyes bemutatóját követően októberben hasonló nevű Irodalmi Társaság is alakult, s e két eseményt – mint az új, modern irodalmi törekvések immáron csoportos manifesztációját – országos

dából kiszivárgó belívek közül végül az Emőd Tamás és Miklós Jutka verseit felvezető lapokat részben újra kellett szedni.

¹⁷ Lásd e téren többek közt Tabéry és Antal visszaemlékezéseit. ANTAL Sándor, *Ady és Várad*, Budapest, Madách Irodalmi Társaság, 2004, 114. (Az eredeti gépirat lelőhelye: OSZK Kézirattár, Emőd-hagyaték, Fond 395.) TABÉRY Géza, *A nagyváradi „Holnap” – mai szemmel*, in *Irodalmi évkönyv 1957*, szerk. DIMÉNY István, Bukarest, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, 1957, 343.

¹⁸ [ANTAL Sándor], Babits Mihály, in *A Holnap*, i. m., 83–85.

sajtóvisszhang kísérté. Ezt követően valóban mindenki egy új poétikai irányról beszélt, többnyire lekezelően, gúnnyal és elutasítóan, mások viszont lelkesedéssel és reményeiknek hangot adva. Utóbbiak Babits érdemeit is rendre kiemelték. Hatvany, aki az antológia kapcsán lelkesedve jegyezte le kritikájában, hogy „ne féljünk a szótól: itt a forradalom!”, Babitsot méltatva így írt: „Nem életrajzíróktól, a verseitől fogom kérni, hogy beszéljenek nekem róla. Ezt az embert a legnagyobb nyugtalanságok nyugtalanítják.”¹⁹

Ezt követően a *Nyugat* 1908. november 16-i számában már három Babits-vers láthat napvilágot, november 19-én pedig papírra kerül Osvát híres mondata is: „Kérem, küldje el nekem összes műveit”. És a folyóirat következő, 1908. december 1-jei száma már Babits verseivel indít, s e versek (köztük a *Sunt lacrimae rerum* s további gyöngyszemek) mellett egy kritikával is jelen van az ifjú bölcselő, az egyik *Holnap*-os, Balázs Béla *Halálesztétikájáról*.²⁰ Ekkortól számos felkérést kap: Kosztolányi a *Magyar Szemlébe*, Kiss József *A Hétbe*, Juhász és a váradiak a helyi lapokon túl a *Holnap* újabb antológiájába hívják, s persze Osvát a *Nyugathoz*. De mellettük a *Független Magyarország*, a *Vasárnapi Ujság*, a *Népszava* és sok más kisebb, helyi lap is kéziratot kér. Nem túlzott tehát Juhász, mikor 1909. január legvégén már azt írta neki: „mindenki rólad ír, beszél, dalol és dadog. A Nyugatnak – akarod, nem akarod – szellemi primadonnája lettél”.²¹

Babits egyrészt örül a jó híreknek, másrészt riadtsága, értetlensége nem csökken: később be is vallotta, hogy növelte bizonytalanságát Ady váratlanul nagy közönség sikere és szélsőséges sajtóvisszhangja. Persze már a kezdetekkor tudomással bírt arról, hogy a *Poètes d'aujourd'hui* mintájára szerveződő váradi kötetet Juhászné Adyval az élén képzelték el. Mégis, 1908 őszén és 1909 tavaszán szorongással nézhetette a vádaskodásfolyamot, melyben egyrészt a konzervatív kritika korábban nem látott módon nekironzott a modern irodalom e hét szereplőjének, egyszerűen örülteknek vagy epigonoknak titulálva őket, másfelől azt is, ahogyan részben mindennek hatására Ady elrúgott magától mindenkit. A kialakuló országos polémiasorozatot ugyanis belső meghasonlások is tarkították. Ady mintegy másfél-két hónapon belül fokozatosan kibékült aztán Juhással, Hatvanyval, a *Holnap*-osokkal és a *Nyugattal*, a rágalomhadjárat azonban ekkortól fokozó-

¹⁹ HATVANY, *i. m.*, 2, 3.

²⁰ BABITS Mihály, *Halálesztétika*. Balázs Béla könyve, *Nyugat*, 1908, 23. sz., 445–446.

²¹ Juhász Gyula levele Babits Mihálynak, [Nagyvárad, 1909. január 27. után], in *Babits Mihály levelezése 1907–1909, i. m.*, 189. Idézi még: RÓNA Judit, *Nap nap után. Babits Mihály életének kronológiája. 1909–1914*, Budapest, Balassi, 2013, 45–46.

dott a leginkább. Mindezt összegzően az 1909 januárjára megjelenő, az előző évet szemlélő *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja* is tükrözi, mely a közönség előtt addig jószerével ismeretlen Babitsot immáron fotóval és a *Párizs (Fantázia)* című versével mutatta be. Az igazi polémiák modernnek és konzervatívok közt ezekben a hónapokban teljesednek ki.

Babitsot ez a túlzó láрма és leegyszerűsítő vádaskodás elbizonytalanítja, a többnyire gúnnyal és értetlenséggel teli fogadtatás bizonyos mértékig deprimálja és sokkolja is. Rákosi Jenő, akivel később nem egy ízben kerül majd polémiába, a *Fekete országot* a „holnapisták” tipikus versének, nevetséges és szégyenteljes alkotásnak mondja. A *Budapesti Hírlap* teljhatalmú ura, Beöthy Zsolt sógora, a regnáló hatalom szócsöveként több ízben teljes körű támadást indít az új antológia, s általában a „modernkedők” ellen. Legemlékezetesebben 1908. december 20-án, amikor egyenesen bolondoknak nyilvánítja az új poézis képviselőit.²² Szavait számos kisebb orgánus veszi át országszerte, magyartalanságot, érthetlenséget, a hagyományok tagadását, külföldi minták majmolását, beteges modernkedést, üres nyelvi zsonglörködést – s persze veszélyes Ady-utánzást emlegetve. Rákosit megelőzően (már 1908 szeptemberében) a nagyváradai katolikus klérus lapjában sem éppen finoman fogalmaztak, amikor az antológiában publikált öt Babits-vers alapján kimondták a végzetesnek tűnő szentenciát: Babits versei ízléstelenek, érthetetlenek, mi több az „antipoézis szörnyszülöttjei”.²³

„A kritikák, melyek a Holnapról a lapokban jöttek, valósággal kétségbeejtő viszonyokat tártak fel. A dicséretetek a hányásig ízléstelenek voltak, a támadások félreértők és felületeseek.” – írja válaszképp Juhásznak, amikor 1909 januárjának végén az értesíti, hogy a *Holnap* újabb kötetében (a kibékülésnek hála) „Ady is jön”. Babits e válaszlevélhez fűzött utóiratban sommásan jegyzi meg, hogy „Ady egyedül többet ér, mint heten együtt. Ez az én lázadásom”, de abbéli meggyőződését is hangsúlyozza, hogy Horkayné (azaz Herczeg Ferenc) kritikáját tulajdonképpen megérdemelték: „Valóban irodalmi mozgalmunk kissé az ízléstelenség jegyében született, s ezt legalább magunknak meg kell vallanunk, ha jövőre meg akarjuk edzeni magunkat e betegség ellen. Végre ilyesmi minden hasonló irodalmi lázadással velejár [...]. Amen – mondom a prédikáció után.”²⁴ Babits a valós kritika

²² –ő [RÁKOSI Jenő], A Holnap, *Budapesti Hírlap*, 1908. december 20., 1–5.

²³ –r [KRÜGER Aladár], A Holnap, *Tiszántúl* (Nagyvárad), 1908. szeptember 12., 1–3.

²⁴ Babits Mihály levele Juhász Gyulának, Fogaras, [1909. január 31. előtt], in *Babits Mihály levelezése 1907–1909, i. m.*, 191. Idézi még RÓNA, *i. m.*, 46.

hiányában szigorúbb önkritikát is sürget tehát, elutasítva a szélsőséges attitűdöket, a felületes rágalmakat – köztük az adyzmust²⁵ – éppúgy, mint a túlzó dicséreteket.

Aligha kérdéses, hogy az ekkor még erőteljesen konzervatív súlypontú hazai irodalmi életben meglehetősen felületes és gyors ismertetések alapján bélyegzik és rangsorolják az egyes poétákat. Kosztolányi és Franyó ezért is írhatta, hogy eleve nem jó, mert nem elég jellemző Babitsra nézvést az Antal-féle versválogatás (holott azt az említettek kapcsán leginkább Babitsnak magának tulajdoníthatjuk), annak szándékosan provokatív szövegeit, bevezetői portréit nem is említve, de ezenfelül is érdemes emlékeztetni, hogy inkább gúnyiratok s élclapbeli álköltemények tucatjai szolgáltak ekkoriban primer „tájékoztatóul” a nagyközönségnek *A Holnap*-osokról, mintsem maguk a valós versek. A kötetet ugyanis alig pár száz példányban adták csak el, a körülötte kialakuló botrányokról, híresztelésekről mégis egész publicisztikai cikksorozatok születtek, a gúnyversekből pedig 1909-ben önálló kötetecskét is megérte egyeseknek megjelentetni.²⁶

E visszatetsző nyilvánosság elé lépésben az eleve félszeg, vívódó és magát emésztő Babitsot lehangolják a félreértésektől tarkított visszhangok, az elsietett vélemények. Eleve tart a meg nem értéstől, s ódzkodik minden költői besorolástól, irányokat és csoportosulásokat érintő polémiáktól, ugyanakkor attól is tart, hogy a környező világ java még nem kész költeményei befogadására, melyeket viszont belső énje leghűbb közvetítőinek gondol. Ezért minden reflexiót – túlzó dicséretet és felületes kritikát egyaránt – traumatikusan él meg, hiszen önelemzésként is szemléli azokat, mintegy próbának teszi ki általuk saját magát. A szakadék, mely óhatatlanul ott tátong a korabeli befogadók és öközte, mély. 1923-ból visszatekintve is e némiképp kényelmetlen hírnevet hozó kezdetekre emlékezett leginkább;²⁷ ennél is fontosabb azonban egy 1928-as vallomása, mely szerint ekkor s így, ezek által derült ki számára, „hogy épp ellenkezője vagyok annak, akinek tartottam magam”.²⁸

²⁵ Mely némiképp a *Nyugat*-ban is helyet kapott, hiszen még a konzervatív lapok vezércikkei előtt itt írhatta le Kemény Simon, hogy „ezeknek apjuk, anyjuk, nagyapjuk: mindenkinek Ady Endre. Még Babits Mihálynak legkevésbé, de neki is”. KEMÉNY SIMON, *A Holnap*, *Nyugat*, 1908, 19. sz., 214–216.

²⁶ Lásd a Lovász Károly-féle válogatást: *Holnapután kiskedden. Modern poéták verses könyve, melyből a nyájias publikum megtudja, mimódon pöngetik a lantot Magyarhon új dalosai*, Budapest, Kertész József könyvnyomdája, 1909.

²⁷ Lásd F. I. [FAZEKAS Imre], Írók vallomásai. Babits Mihály, *Magyarország*, 1923. december 8., 5.

²⁸ Lásd BENDE, *i. m.*, 228. Az interjút idézi még: KELEVÉZ, *i. m.*, 302.

Fontos leszögezni, hogy Babits elbizonytalanodásai, vívódásai ezekben az években sohasem költői elhivatottságára vagy a magában való bizonyosságra vonatkoznak. Ez „már akkor létezik, amikor munkáit csak asztalfiókja gyűjti, s néhány barátja ismeri. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az induló Babitsnál az irodalmi elhivatottság feltétlen bizonyossága keveredik a megvalósítás teljes bizonytalanságával, a nyilvánosság mintha nem szükséges feltétele, de talán gátja is lenne költői kiteljesedésének”.²⁹ Az önértékelés paraméterei egyén és környezete válaszainak, visszacsatolásainak kétoldalú diagnosztikájában változnak leginkább. Babits a versek esetleges hatása, fogadtatása esetében ezért a kontextust, a válogatás mi-kéntjét is rendkívül fontosnak ítélte, vagyis azt, ahogyan és ahol közlik a verseit. 1908 végétől folyamatosan azért panaszkodik, többek közt a kéziratait mintegy menedzserként Váradról továbbító, közvetítő Juhásznak, hogy nem a legjobb verseit közlik. „A Nyugat múlt száma gyengébb verseimet hozta: miért nem inkább a *Repülő templomot* vagy a *Recanatit*?” – írja panaszosan;³⁰ illetve, hogy a jobbakat sem jó válogatásban, s így óhatatlanul félreértéseknek is teret adnak. Amikor *A Holnap új versei* számára küld egy csokornyi (ugyan főleg évekkel korábbi, ám még publikálatlan) verset, azokat is féltett kincsként adja csak oda, a levelezőlapon vastagon, kétszer is aláhúzva megjegyzi, hogy ha nem használnák azokat, azonnal küldjék neki vissza. Korai lírájának „gyengébbnek” vélt darabjai pedig éppen úgy készülnek, *in statu nascendi* bölcséletinek és önelemzőnek tekinthetők, mint későbbi sikeres párjaik, netán átírataik, de kiérezhető belőlük a soha meg nem elégedés belső attitűdje is mint alkati jegy: ezért az állandó korrekció lehetőségének fenntartása, a javítás, a tökéletességre törekvés elszánt akarása. „Semmiesetre sem akarok úgy küldeni írást, hogy ne kapjam vissza” – írja határozottan Juhásznak 1909 februárjában.

A Holnap 1909 húsvétjára megjelenő második (Kollányi Boldizsár válogatta) kötete már több versét tartalmazza,³¹ nagyobb merítésben mutatva meg Babits lírájának mélységeit, objektív látásmódjának erőteljességét, de a köztes időben Balázs Bélával folytatott levelezésük egyik fő kérdése is az marad, hogy egyáltalán részt vegyenek-e a folytatásban. Róna Judit is ismerteti azt a Balázs-levelet, melyben írója érdeklődik, hogy Babits az említett botrányokat látva is részt vesz-e a

²⁹ CSOKONAI-ILLÉS Sándor, A képi költő. Az induló Babits költői univerzuma, in Uő, *Babits Mihály és Fogaras*, Budapest, Argumentum, 2010, 80.

³⁰ Babits Mihály levele Juhász Gyulának, Fogaras, 1908. december 5. után, in *Babits Mihály levelezése 1907–1909, i. m.*, 170.

³¹ Minden szerző e második kötetben már arányosabban, 13–15 verssel szerepelt.

második antológiában, mert ő csak akkor kíván szerepelni benne, ha Babits is ott lesz.³² Sem Balázs, sem Babits nem élte meg tehát jó reklámként az országos polémiasorozatot. Balázs ráadásul mindvégig ódzkodott a pesti „klikkuralom”-tól és a kávéházi hatalmasságoktól, eleve idegenkedett az egyközpontú irodalomtól, ugyanúgy, ahogyan Juhász Gyula is, aki 1908 tavaszán–nyarán a jó magyar vidéket helyezte szembe tudatosan a fővárossal és a New York kávéházzal,³³ mint ahonnan a valós költészeti megújulás származhat, amit aztán Ady igyekezett épp Nagyváradon pragmatikusan cáfolni. A vádakba is beszivárgó „irodalmi barbizont” tudniillik.³⁴

Babits végül az egyetlen a költői képletes hetesfogatból, aki ezen az ünnepélyes esten nincs jelen. Nem tudni, valóban ennyire elfoglalt lett volna, hogy a váradiak ünnepélyes hívására,³⁵ s az első kritikákban még igencsak pozitívan emlegetett kötet díszbemutatójára Fogarásról Nagyváradig ne tudott volna eljutni, vagy egyszerűen kifogást keresett. A közös költői bemutatkozás a váradi városháza dísztermében – melyen Ady először lépett a helyi nyilvánosság elé Lédával – megelőzte ráadásul mind *A duk-duk affért*, mind sok egyéb későbbi kirohanást a modernekkal szemben (például Rákosi említett tárcáját, Szabolcska és Beöthy sommás véleményét, Apponyi levelét stb.). Babitsot más tartotta tehát távol, s feltehetően ez is a fölös csinnadrattától elzárkózó, riadt énjét vagy éppen nárcisztikusságát mutatja, nemkülönben pedig viszolygását Ady nyilvánvaló és

³² „Az a bizonyos undor, mely önt az első Holnap megjelenésével elfogta, elfogott vala engem is. [...] Viszont nem volna éppen lovagias cserbenhagyni őket, utóvégre ők adtak ki bennünket először és mindegy is lehet 15 versnek mi a szomszédsága. (Csak előszók ne volnának!!!)” – jegyzi meg. Vö. Balázs Béla levele Babits Mihálynak, Budapest, 1909. jan. 16., in *Babits Mihály levelezése 1907–1909, i. m.*, 188. Idézi még RÓNA, *i. m.*, 41.

³³ „Minket, ártatlan és kevély poétákat ügyes kalmárok szeretnének kijátszani, de mi, Párizsban, Szegeden és Nagyváradon, mindig valahogy összetartunk [...] és csak egy a vágyunk, minél szebb magyar, új verseket írni. Akár Ady írja, akár Dutka írja, akár én írom, mi megértjük, megbecsüljük, honoráljuk egymást. Hogy mit szól hozzánk a tanári kar, a Newyork-kávéház és a kálmista eklézsia, nekünk nagyon mindegy, mi várunk, mi a magyar és egyéb jövődőt a magunkénak érezzük, egészen biztosan.” Vö. JUHÁSZ Gyula, Dutka Ákos versei. [A föld meg a város], *Szeged és Vidéke*, 1908. június 27.

³⁴ „A Holnap nem akar éretlen falusi, vidékieskedő forradalom lenni, amolyan irodalmi Barbizon; nem akar vidéki tüntetés lenni a fővárosi irodalom ellen.” Lásd *Nagyváradi Napló*, 1908. október 16.

³⁵ Akik 1908. szeptember 4-én közösen dedikálnak egy kötetet Babitsnak, abban „testvé-
rünknek” és „bajtársunknak” nevezve őt, „szerető szívvel és nagy bizodalommal a Holnap
eljövételében”.

deklarált elsőségétől. Nyilván ez is szerepet játszhatott abban, hogy – minden lelkes sajtóbeszámoló és közönségsiker ellenére, amikről Juhász tudósított – nem volt jelen Nagyváradon a rá következő évben sem, vagyis a második antológia bemutatóján. Igaz, ekkor már Osvát és a *Nyugat* részére megküldött addigi „összes verse” legjavának kötetté formálásán is dolgozik. Babits ugyanekkor a szándék és a végeredmény ütközését kétszeresen éli meg. Időközben megjelenő saját első kötetének – mely a Nyugat Könyvkiadó negyedik könyveként láthat napvilágot – fogadtatása messze elmarad ugyanis a titkon remélt várakozásoktól.³⁶ Nem nehéz kitalálni ezek után, hogy Babits 1909 októberében, a nagyváradi Fekete Sasban tartott *A Holnap* és *Nyugat* közös matinéján sem volt jelen, amely esemény egy bő éven belül a sokadik rangos irodalmi estnek számított, amire hívták, s amelyen ráadásul ő maga kettős szerepkörben is jelen lehetett volna. A „pályatársi látens elkülönülés”³⁷ s önmaga helyének kijelölése (mely a kezdetektől egyértelmű legbelül, ámde az ellentmondásos recepcióban a külvilág előtt magyarázatra látszik mégis szorulni) mondatja vele – egy ünnepi lapszámban szokatlanul élesen! – az ismert sorokat a *Nyugat* első, úgynevezett Ady-számában, 1909 nyarán: „Adyt sohasem utánoztam, Adyt személyesen nem ismerem, Adynak irányát nem valom, mert egyáltalán semmi költői irányt nem vallok...”³⁸

Amit a külvilágban nem, belül, interiorizáltan sokszorosan él meg. Az induló Babits költészeti univerzumára ugyanaz a képletes magányosság jellemző ugyanis, mint a társadalmi énjére. Lírájának két alapjellemezője, hogy más érdekli, mint a korabeli magyar költőket, s „más viszonyban van költői tárgyával, mint bárki előtte a magyar irodalomban”. Nemes Nagy Ágnes találó sorai³⁹ alany és tárgy tekintetében mindkét vonást Babits alkatára vezetik vissza, mely elsődleges forrása lesz az impressziók, élmények vagy éppen kudarcok értelmi feldolgozásának, az *ab ovo* személyes és egyedi látásmódnak. A semmilyen költői irányt tudatosan nem követő, ám idővel azok forrásává növvő Babits-líra alapjegyei ezekben az években kristályosodnak ki gyötrelmes küszködések árán. Egyfelől ezen időszak erőteljesen

³⁶ Miközben Ady az 1908 legvégére megjelenő *Az Illés szekerén* sikerét az *Új versek* óta növvő elvárásokban valósággá tudta formálni, s egyértelműen a *Nyugat* első számú költőjévé emelkedett, amit az 1909 nyarára megjelenő tematikus Ady-szám is megerősített.

³⁷ A kifejezést CSOKONAI-ILLÉS Sándor használja, *i. m.*, 82.

³⁸ BABITS Mihály, Ady. Analízis, *Nyugat*, 1909, 13. sz., 565–568.

³⁹ Vö. NEMES NAGY Ágnes, Alany és tárgy, in *Mint különös hírmondó. Tanulmányok, dokumentumok Babits Mihály születésének 100. évfordulójára*, szerk. KELEVÉZ Ágnes, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum–Népművelési Propaganda Iroda, 1983, 37–43; NEMES NAGY Ágnes, A hegyi költő, in *Uő, A magasság vágya*, Budapest, Magvető, 1992, 10.

mutatja a széles kísérletezési kedvet s a kifejezésformák és témák tág egyvelegét. Ugyanakkor a belső átalakulás, mely az ekkor keletkező versekből (*Sugár, Levél Tomiból*), vagy éppen a meg nem születő strófák meddőségéből kimutatható, éppen a vissza-visszahúzódó *ént* lokalizálja, s hat ösztönzőleg rá. „Kályhában fellobog a láng / falon az óra elakad, / ha büszkén a tükör előtt / kibontod élő derekad.” – ez a dikcióját tekintve még leginkább 19. századi vers (*Sugár*) a *Fekete országhoz* vagy a későbbi *Vakok a hídonhoz* képest igencsak hagyományörzőnek mondható. Babitsnál persze később sem választható élesen szét az úgynevezett esztétizáló és hagyományörző modernség, ha ilyen distinkciókkal egyáltalán élni akarnánk. Nála minden vers az énjének tükre, lelke összetettségének tanúja, melyben attitűd és alkat, habitus és meggyőződés összeforr vagy éppen egymással vív.

Már korai versei is intenzív, komplikáltan gazdag lírát jelölnek: „sokkal erősebb belső gátlásokon áttörőt”, mint bármely kortárs új költőé. Ezért jellemző a kritikai habozás a szinkrón megítélésben: nem csupán Antal Sándor, de később az első Ignotus-cikk sem tud mit kezdeni ezzel az újszerű, mélyen, de kétségkívül idegenül is ható individuális tárgyi költészettel. Hangsúlyozzák Babits filológus voltát, műveltségét, a pontos versmértéket, Ignotus a „pedáns” jelzőt is használja, mások, felületesen, eleve csak a verstechnika virtuózát látják benne – ahogyan később találóan e kezdetekről Schöpflin Aladár összegez.⁴⁰ Csakhogy ezekhez képest Babits „lényege sokkal mélyebben rejtett, az alkatában”.⁴¹ Az a költő ő – párhuzamait, elődjeit legfeljebb csak az angol irodalomban véli felfedezni Schöpflin is –, akinél „a gondolat és az érzés közt nincs elválasztó vonal”, ez a kettő mindig eggyé olvad. Ő – amint a *Sunt lacrimae rerum*ban magáról írta – elsődlegesen „szobáknak baglya”, ezért ekképp is viszonyulnak kezdetekben hozzá. A zárt terek a belső kontemplációnak, a megfigyelésnek, a háttérbe húzódó én szemlélődésének a helyszínei. A mesterfokú dikcióval bíró versben⁴² a nyílt vergiliusi utaláson túl a tárgyak lárvaléte ugyanakkor nem pusztán a hétköznapi környezet átpoetizálására szolgál. Kelevéz Agnes remek könyve rámutatott arra, hogy a *Levelek Irisz koszorújából* előtt az objektív tárgyiasság igénye miként ütközött a fokozott személyességgel. Egyfelől itt „költőiesül az egész világ” – ahogyan

⁴⁰ SCHÖPFLIN, *i. m.*, 220.

⁴¹ *Uo.*

⁴² „Szégyenlett kínjuk fájlalják a képek, / szegekre fölfeszített vértanuk, / s mint este egyedül maradt cselédek, / sírnak a tárgyak, bárha nincs szavuk. // Sírnak, mint néma lelkek, mint vak árvák, / süket szemek, sötétbe zárt rabok, / halottan-holtak és örökre lár-vák, / léttelen lények, tompa darabok.”

Schöpflin is kiemelte –, s ehhez nem kell sok életesemény, kirívó kaland, magatartásbeli hullámozás. A költészet végeredményben attitűd, vallotta maga is, s ez lírája kezdeti éveire feltétlen igaz. Az elvágódásban benne rejlik ugyanakkor az utazás toposza is, a fiatal Babits (akárcsak Kosztolányi vagy Füst Milán) azonban „a csoda helyszíneit nem helyváltoztatással, hanem mentálisan” éli többnyire át.⁴³ A romantikus elvágódás a 19. századból öröklött valós utazásélményekre (s az ekkor kitáguló földi világokra) alapoz, ennek metamorfózisa azonban a *Nyugat* hőskorában már tulajdonképpen a tapasztalati világ, a valódi környezet kijavításának afféle próbája. Időben és térben egyaránt (*Messze... messze...*). A jelen is így válhat reménytelibbé, a múlt és bizonyos hagyományok, tapasztalatok, csalódások és vigaszok ismeretében. Babits a régmúlt eseményeit ezért sokszor más perspektívából kínálja fel témaként, profán újraértelmezésnek is teret adva. A *Holnapban* is közölt *Golgotai csárda* a passió egy ikonikus momentumának a demitizálása, drámai helyzetvers, amelyben a szakrális és az alantas összevonódik, miközben a *persona* határesetét groteszk ambivalencia jellemzi. Eredeti címével pedig – *Wayside inn*, mellyel Babits az *Angyalos könyvbe* is lejegyezte – Browning-átiratnak vagy Longfellow-reminiscenciának (*Tales of a wayside inn*), sikeres továbbgondolásnak, tudatos aktualizálásnak tekinthető. Babits „az anakronisztikus hangvétel helyett inkább a blaszfémikus jelleget emelte a vers középpontjába”.⁴⁴

Babits belső, kontemplatív világa falai közül olykor valóban is kivágódik („Mint anyja emlejétől elvált / gyermek az ős tej drága kincsét, / szomjazom én, világtól elzárt, / az eleven világot ismét.”),⁴⁵ de a körülötte zajló emberi élet nagyobb hullámzásaiba „mégsem tud beleelegyedni, mert erős gátlások állnak elébe, veleszületett fogyatékosági érzés tartja távol az emberektől, leküzdhetetlen tartózkodás feszélyezi köztük. A gondolatok passzív embere, és a cselekvés vágya sűrűdik benne, felsebzi lelkét, sóvárgással tölti el, – meg van vetve a lélektani alapja a *soha meg nem elégedésnek*, amely lényének megkülönböztető vonása s költészetének, különösen fiatal korában, vezérszólama”.⁴⁶ Schöpflin lényegre tapintó mondatai későbbiekben is meghatározzák a babitsi szöveg univerzumot, mely, mint látható volt, Nemes Nagy szerint sem függetleníthető alkatától. Ez

⁴³ RÁBA György, Csodálatos utazás. Egy toposz átváltozásai, in Uő, *Az ünnepektől a hétköznapi ünnepek felé. Babits és a százéves Nyugat költői*, Budapest, Argumentum, 2008, 47.

⁴⁴ Lásd erről KELEVÉZ Ágnes, A hora-énekektől Longfellow-ig. Babits Golgotai csárdájának keletkezésétörténetéhez, in Uő, „Kit új korokba küldtek régi révek”. *Babits útján az antikvitástól napjainkig*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2008, 56–64.

⁴⁵ BABITS Mihály, Éhszomj, *Nagyváradi Napló*, 1908. október 18., 1–2.

⁴⁶ SCHÖPFLIN, i. m., 221.

a *soha meg nem elégedés* tükröződik ugyanis a kortársak Babits-jellemzéseiben később is (Rippl-Rónaitól József Attiláig), amint töprengéstől, szenvedéstől bárázdált, világítóan fehér homlokú, tépelődő egyénnek, vagy folyamatosan magát emésztő alaknak látták és láttatták. Aki, nem melleleg, enyhülést fiatalon is csak a szellem kalandjaiban talált. Ez magyarázza már fogarasi korszakában is némi-képp visszahúzódozó társadalmi *énjét* s a külső impressziók belső, érlelő erejét. A feszült, zaklatott lelkiállapotból ugyanis időről időre feltörnek az elnyomott érzések, „átszakadnak a tartózkodás zsilipjei”, amint „fehér izzásig hevül benne a gondolat” – folytatja jellemzését Schöpflin. Vagyis a költői közlékenység túllép a szemérem, a zárkózottság, a lámpaláz és a külső bizonytalanság burkán. E felhajtó-, belülről feszítő erő „mint kemény földréteg alól a forró víz”, értelemszerűen azonban nem állandósulhat. Eruptív s időszakos. Csakhogy Babits esetében maga a fehéren izzás s a feltörni vágyó gondolat a lelki tusákhöz kapcsolódóan a belső érlelésben jelent egyfajta állandóságot. Olyan háttérattitűdöt formál, mely nem tudja a legegyszerűbb, legapróbb dolgokat sem közömbösen, belső költői reakció nélkül szemlélni. Ezért hangsúlyozhatja róla talán elsőként Schöpflin, hogy „ő minden pillanatában és minden ízében költő”, vagyis hogy nem tud „nem költőként” megnyilatkozni. (Akárcsak a később éppen Babits által „unokák” közé sorolt Weöres, s ahhoz hasonlóan, amint azt Northrop Frye jelentette ki *A kritika anatómiájában* az idealizált költőtípusról).⁴⁷ Nem beszélhetünk ezért egyfajta szétválasztható, kanti értelemben vett objektív valóságról és belső költői világról az ő esetében: csak egy átszűrt, érzelmileg átfűtött, értelmileg izgatott tónusú világ van, mely minden esetben egy megvívott, interiorizált, belsővé tett értelmezésnek a lecsapódása.

A közvetett önkifejezéstől a közvetlen vallomásig így juthat el. E bonyolult belső folyamatról írta Poszler György, hogy „lírája ellentmondása nem a bezárkózás és kitarulkozás, a rejtőzés és gyónás, hanem a lírai telítettség és a vallani nem tudás”.⁴⁸ E telítettség közepette érződő vallomáskényszer, s a nehezen feltörő, nehezen kioldódó versformában létrejövő (hermeneutikai értelemben az ekképpen létet, így létezést kapó versek) megnyilatkozások, illetve az ezeket valóban jól értőkkel szembeni kétely adja e lefojtott líra hármas lényegét! A vívódó Babits olyan jellegzetességét, mely különösen hangsúlyos ezen kezdeti időszakban, a még

⁴⁷ Northrop FRYE, *A kritika anatómiája. Négy esszé*, Budapest, Helikon, 1998, 11.

⁴⁸ POSZLER György, Magyar Glóbusz vagy európai magyarság? Vázlat Babits magyarságtudatának irodalomtörténetéhez, in Uő, *Az eltévedt lovas nyomában*, Budapest, Balassi, 2008, 74.

kötettel nem rendelkező, a világ elé lépni nem merő, vagy attól éppen ódzkodó (mert képletesen csak teljes vértezetben kiállni szándékozó) poéta korai költészeti szakaszában. Kelevéz egyik friss tanulmánya nem véletlenül említi ugyanezt a Poszler idézetet, mint lényegre tapintót,⁴⁹ szemben a költői pályát végigkísérő felületes vádakkal és értelmezésekkel, melyek az említett kezdeti kritikákból táplálkoztak, s melyek Babitsot 1908 és 1909 táján igen rosszul érintették.

Schöpflin idézett, páratlan költészetre vonatkozó argumentációját mintegy továbbgondolva, Poszler így folytatja: „Nem élménytelenség, hanem lefojtott líra, gyötrelmesen, kiáltásokban feltörő. Nem kap természetes-könnyű lecsapódást a költészetben, ezért átfúti az egész életművet, az epikát, az esszét is. Minden írása róla szól, mindegyikben magáról ítélik.”⁵⁰ És valóban, a lefojtott szubjektivitás és az önelemzés, önmaga folyamatos felülvizsgálata adja – Poszler szép szóösszetételével – a „Babits-meditáció”⁵¹ kettősségét: intellektuális belső univerzumát s annak ránk, olvasókra (újra és újra) ható olvasatait, téziseit, felülvizsgálatra és meditációra készítő credóját. Nincs ebben váteszség vagy magamutogatás a későbbi alkotói szakaszokra vonatkozóan sem: „amiről vall, a gondolkodó aggodalma. [...] szellemi aszkézissel vállalt humanista őrség kevesek által ismert és egyre kevesebbek által vallott értékek felett.”⁵²

Legfőbb értékei: maga a költészete (objektív, gondolati lírája, erős vallomássága, européer magyarsága, hite és hagyománytudata) s a legbelülről fakadó mérték (amely Poszler szerint is „eleve vele is született”, de amelyet „az antik bölcsellettől is tanult”)⁵³ egyaránt próbákat állnak ki már e kezdeti időszakban. Mindeközben a lírikus erudíciója bővül (Kant bölcséleti-erkölcstani ihletése, majd 1909-től Bergson tanai révén), költészetileg pedig tápláló hatások érik, főként az angolok, Byron, Keats és Shelley,⁵⁴ a preraffaeliták és az imaginisták (T. S. Eliot és Ezra Pound) révén. Értekezőként már korán tanulmányokat közzölt Swinburne-ről és Meredithről, melyek az állandó művészeti újat keresésről,

⁴⁹ KELEVÉZ, „...kincstelen és magamtalan”, *i. m.*, 300.

⁵⁰ POSZLER, *Magyar Glóbusz...*, *i. m.*, 74.

⁵¹ POSZLER György, Lírai vallomás, III. Babits és a gondolati líra, in Uő, *Az eltévedt lovas nyomában*, *i. m.*, 50.

⁵² POSZLER, *Magyar Glóbusz...*, *i. m.*, 74.

⁵³ Uő.

⁵⁴ Róluk írja 1908 kora tavaszán: „Lázadók voltak ők, az ifjak költői, lázadók és arisztokraták mint minden költészet. Nem a tömeg értését keresték, a modern világ számára csak gúnyos hangjuk volt, örök szépségekhez tértek vissza”. Vö. BABITS Mihály, Swinburne, *Nyugat*, 1909, 3. sz., 113–119.

magáról az „új” fogalmáról, a magyar szöveghagyományban sok tekintetben rokontalan műfaji ideálokról is szóltak, de ezek révén egyúttal a saját maga számára is szükségszerű továbblépést, további elmélyedést és a tanulás mindenkori szükségességét fogalmazza meg.

Mindeközben továbbra is Fogarason él, alkot és tanít, száműzetésben: mint Ovidius Tomiban. Látszólag sokáig tehát hiába minden: országos hírnév, a megjelenő saját verseskötet, majd 1910-ben a *Nyugat* felajánlása a „kizárólagos munkatársi viszony” létrehozására s az ezért járó évi 400 korona,⁵⁵ évekig nem sikerül a fővárosba visszakerülnie.⁵⁶ Amikor mégis, megnő a ráirányuló figyelemmel együtt a polémiák száma is (1911-ben rögtön Bresztovszky Ernő támadja a *Népszavában* Pestre kerülésének „ára” miatt),⁵⁷ melyekben Babits kénytelen nyílt pengeváltásokat vállalni, visszahúzódo énjét leküzdeni, miközben mindig tágabb, erkölcsi-bölcséleti axiómákat fejt ki vagy azokra támaszkodik. A gondolkodó aggodalma a gondolkodók felelősségének kérdésével ekkortól párosul. *Művészet és szabadság* című írásában elméleti síkra helyezve válaszol a kérdésre, s a mindenkori művész és politika viszonyát elemezve fejt ki talán először és pontosan argumentálva, hogy a politika – szükségszerűen rövid távú céljai okán s türelmetlen célra törései mentén – mindig az egyéni szabadság korlátozását jelenti, míg a művészet maga a szabadság. Ezért annak embere semmiféle klikkbe nem tartozhat, „ahol a szabadságot megkötik”.⁵⁸ A vívódó, érzékeny, sokáig gátlásos poéta az ideák magasztos világától távolodik ugyan, de nem a jelen aszinkronitásai húzzák le, hanem a jövő felé tájékozódik. Ahogyan a tárgyalt időszakban (valamikor 1909–1911 között) született *Magamhoz* című versében önmagának írta: „Ne nézd kik állnak jobbra, ne balra kik // előre fuss csak ahol az új lakik”.

1912 júniusában a *Népszavával* ismét kisebb polémiába kerül, amiért a *Május huszonhárom Rákospalotán* című versét (amelyet 1912 június 1-jén közölt a *Nyugat*) a költő engedélye nélkül közreadta a *Népszava* is. A közreadás formája ellen szót emelő költő egyértelmű morálfilozófiai álláspontja, hogy a hazugságok, előítéletek és igazságtalanságok ellen szót emelni ugyanilyen eszközökkel nem lehet, ez is csak – mint versében is vallotta – a „nagy betegágyán” fekvő Magyarország kórképe. Amiért fontosnak ítélem megemlíteni itt, az az értelmiségiek és álta-

⁵⁵ RÓNA, *i. m.*, 208.

⁵⁶ 1911 nyaráig, amikor az újpesti Magyar Királyi Állami Gimnáziumban felkínált állást elfoglalja.

⁵⁷ BRESZTOVSZKY Ernő, Tünetek, *Népszava*, 1911. október 4., 2–4.; október 5., 2–4.

⁵⁸ BABITS Mihály, *Művészet és szabadság*, *Nyugat*, 1911, 21. sz., 782.

lában az írástudók felelőssége és szerepvállalása körüli viták egy világegés előtt. Mindez megelőlegezte ugyanis a *Nyugat*ban ekkorra kialakuló belső polémiát (az Osvát–Hatvany-vitát), hiszen az irodalmi modernséget vállaló, az irodalomnak a társadalmi haladásban betölteni vélt forradalmi szerepét és feladatelveit azonban (Osváthoz hasonlóan) legalábbis kételyekkel fogadó, attól kellő távolságot tartó Babits 1912-es *Nyugat*-beli válaszában szögezi le: „Gyáva nem vagyok, ha új állapotot kívánni forradalom: forradalmár vagyok.”⁵⁹ Az ezt követő időket már a Nagy Háború előszelében végképp összekuszálódó történelmi-társadalmi átalakulások jellemzik, köztük újabb, még vehemensebb Rákosi–Babits-polémiákkal.

Nemrég Tverdota György mutatta ki, hogy mennyire szilárd és következetes már a tízes évek legelejétől az az értelmiségi attitűd, amelyet Babits esetében leginkább csak (a Julien Benda-könyv kapcsán született 1928-as) *Az írástudók árulása* kapcsán szokás mindmáig hangsúlyozni.⁶⁰ Az utóbbi tanulmányban, melyben bizonyos értelmiségi magatartásokat látszólag árulásként bélyegez meg, már nem a pályakezdő, s legkevésbé egy ismeretlen Babits szólal meg. A semmilyen irányban nem elkötelezett értelmiségi lét és a pártok felettiség eszménye nehéz és magányos vállalkozás, de elsődlegesen belső attitűd s alkat kérdése. Tverdota – aki épp azt vizsgálta, hogy „mennyiben felelt meg a szerző, Babits Mihály az esszében az értelmiség elé állított normáknak” – azt a következtetést vonta le, hogy Babits nem vált szellemi köpönyegforgatóvá, a „lélekcserélő időkben sem”, s belső mércéjének megfelelően következetesen távol tudott maradni pártpolitikai kérdésektől. Visszahúzódnak (vagy ha tetszik: arcát és nevét bizonyos dolgokhoz később sem szívesen adó) bölcselőként azt vallotta, hogy a dolgoknak több megvilágításuk lehet, s nem kell szükségszerűen cáfolnia vagy megerősítenie egyes korábbi, akár fiatalkori állításait.

Babits korai költői szakaszát aligha érthetjük meg vívódó egyénisége, teremő magánya, lefojtott szubjektivitása, visszahúzódnak vágyó énje nélkül, mely alkataból adódott, s mely szükségszerűen belső mélységeit rejtette a felületes és kusza vélemények mindenkor összeütköző világában. Minderre analóg példaként végeztesül istenhitének mélyen megélt, individuális, s nem felszínesen dicsekvő, nem közszemlére kitett voltát említeném, mely szintúgy zárt, s aligha megfeythető egy kétpólusú képzetben. A Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtára őriz egy 1965-ös

⁵⁹ BABITS Mihály, Önkomentár, *Nyugat*, 1912, 12. sz., 1074.

⁶⁰ TVERDOTA György, Babits, az írástudó, in BIRÓ Annamária–BOKA László (szerk.), *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoporthatások* 2., Nagyvárad–Budapest, Partium–Reciti, 2016, 227–239.

felvételt, amelyen Dienes Valéria eleveníti fel mindazt, amit Török Sophie e téren férjéről mesélt neki: „»Mai napig sem tudom, hogy ő mit gondol vallás dolgában. Ha valaki védi a vallást?, csak látnád, hogy hogyan támadja, de ha valaki támadja?, akkor hallanád csak, hogyan védi!« Ez volt a Mihály” – folytatja Dienes, majd kifejti, hogy ezt magának sem tudta később mással magyarázni, mint azzal, hogy Babitsban „igazán belülről olyan belső ellentétek harcoltak, amiket ő magának végérvényesen nem oldott meg, sohase”.⁶¹

A sok belső ellentét a hétköznapi életben magyarázhatja a bölcselő látszólagos „rébusz viselkedését”,⁶² megtorpanásait, iróniáját vagy éppen sztoicizmusát, a politikai játsz máktól riadt egyéniségét, de az eruptív, formákkal játszó, kísérletező lírikusnak mindez ösztönző, belső kreatív erőt is jelent. A tízes évek során Babits költészete s esztétikája változik, erkölcsiségről és az értelmiségről vallott nézetei kényszerűen – egy világégés után – módosulnak, de alkata, vívódó belső énje s legfőképp az egyetlen oldal igazságát mindig féligazságnak gondoló bölcselő attitűdje: aligha!

⁶¹ Dienes Valéria vall Babits Mihályról, in KEMÉNY Aranka (szerk.), *Aranyhangok, III.*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2008, 14–15. A felvételt 1965-ban készítette Vezér Erzsébet és Rába György.

⁶² *Uo.*